

РОЗДІЛ III

СТАТТІ Й РЕЦЕНЗІЇ

ІСТОРИЗМ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ МАЛОЇ ПРОЗИ ФЕДОРА ДУДКА (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ “СТРИБОЖА ВНУКА”, “НАД ДНІПРОМ” ТА “КУМЕДНА ПАННОЧКА”)

Ірина БУРЛАКОВА (Київ)

У статті розглядається ряд питань, пов'язаних з інтерпретацією важливих складових поетики малої прози письменника-мурівця Ф. Дудка – жанрового спектру його творчості та функціонування домінуючих мотивів. У роботі акцентовано увагу на «деталізації історії» як на істотній рисі індивідуального стилю Ф. Дудка, що значною мірою визначило й наративну стратегію автора, і специфіку новелістичного дискурсу письменника з позиції рецептивної естетики. Такий ракурс дослідження дозволяє визначити основні жанромодифікувальні чинники малої прози Ф. Дудка.

Ключові слова: мала проза, наративна стратегія, новелістичний дискурс, жанромодифікувальні чинники.

In the article the issues concerning interpretation of integral poetics elements in the short stories by Theodor Dudko are considered, namely the genre particularities and dominant motives that function in his prose are analyzed. The article is focused on the means 'rendering history in detail' that is a major feature of the author's individual style and an instrument for his narrative strategy and novelistic discourse from the point of view of receptive aesthetics. Such approach to the research allows to define the main factors that modify genre system in the short stories by Theodor Dudko.

Key words: short stories, narrative strategy, novelistic discourse, factors that modify genre system

Літературна спадщина Ф. Дудка – одного з представників Мистецького українського руху – є маловивченим явищем на тлі мурівської новелістики. Знання в Україні у доеміграційний період своєї творчості переважно як романіст, Ф. Дудко залишається майже незаниманим як майстер малих прозових форм, бо саме на мурівський період творчості припадає розквіт його новелістичного таланту, що мотивує зацікавленість автора статті постаттю цього прозаїка. Новели та оповідання Ф. Дудка засвідчили стильову багатогранність автора, представивши його як митця з широким жанрово-тематичним спектром творчості. Дослідження малої прози Ф. Дудка в аспекті жанрово-стильових особливостей його письма дозволить доповнити жанрову характеристику малої прози письменників МУРу. Актуалізуючи в цій статті питання історичного дискурсу новелістики Ф. Дудка, автор ставить на меті описати одну з домінуючих

стилю письменника, виявляючи найбільш сталі характеристики змістового простору творів на історичну тематику.

Серед численних зразків малої прози у творчості Ф. Дудка є оповідання на історичну тематику, зокрема “Стрибожа внука”, яке було опубліковане 1937 року й перевидавалося 1948 року в Авгсбурзі. Твір має підзаголовок “оповідання з часів великого князя Ярослава Мудрого”. Перед читачем – події часів князювання Ярослава Мудрого. Головним героєм твору є не князь, а митрополит Іларіон, який уміло спрямовує дочок князя, скеровує їхні почуття.

Активний розвиток жанру історичного оповідання в українській літературі припадає на 40 – 60-х рр. XIX століття. Переважно сюжетною основою таких творів були народні легенди, перекази та історичні пісні, однак дуже швидко художні шукання письменників зосередилися на складних внутрішніх взаємозв'язках психічних процесів, станів, властивостей і дій, настроїв і поведінки людини [3, с.149].

Системне осмислення формотворчих аспектів, типології історичної прози визначають стратегію аналізу та міркувань у працях таких українських та західних літературознавців, як Л. Александрова, С. Андрусів, І. Варфоломєєва, А. Гуляк, М. Ільницький, Ф. Кейда, Г. Ленобль, Р. Мессер, В. Оскоцький, А. Пауткін, С. Петрова, О. Проценко, Л. Ромащенко, М. Сиротюк, І. Скачкова, М. Слабошпицький, В. Чумак, Н. Чухонцева. Однак на тлі жанрологічних студій з історичної романістики ще й досі немає системної праці, яка б узагальнювала результати дослідження малих прозових жанрів і жанрових різновидів, виокремила цілісне літературознавче уявлення про особливості їхньої художньої структури, формозмістову єдність, поетикальні засоби.

Жанри історичної малої прози – досить гнучкі, тематично розмаїті, саме тут часто дослідник має можливість спостерігати процеси жанрової дифузії, коли, скажімо, історичне оповідання містить у собі ознаки притчі, легенди тощо. Проте провідною ознакою, що визначає жанровість, є природа таких текстів, залишається тематика – переважно історична – та часова дистанція, яка відділяє і віддаляє автора й читача від зображуваних подій.

Жанрові витоки історичного оповідання в ранній період українського письменства науковці вбачають у становленні руської агіографії в другій половині XI століття (на це вказує, зокрема, Ю. Ковалів у “Літературознавчій енциклопедії” [6]). Дослідниця української белетристики періоду давньої літератури Г. Павленко стверджує, що в житіях та літописах XVII – початку XVIII століть середньовічне прагнення правдивості історичної розповіді поступається принципу “дозволеності художнього вимислу” [7, с.115], що змінює співвідношення художнього вимислу й домислу у творах на історичну

тематику, але цей процес у той історичний період йде повільно – аж до середини XIX століття. Історичне оповідання, у якому героїзуються персонажі, виводять легендарні постаті, докладно описуються етнографічні деталі побуту й світосприйняття, ідеалізуються герої тощо, було розвинене письменниками саме середини XIX століття – реалістами за способом художнього мислення, однак романтиками за типом світовідчуття. Тому їхні історичні твори мали жанрові форми легенди, переказу, навіть казки (“Невільничка”, “Кармелюк” Марка Вовчка, “Шкворин рід” С. Носа, “Голка”, “Матусине благословення”, “Марко Проклятий” О. Стороженка тощо). І. Бабенко переконує, що українські белетристи другої половини XIX ст. урізноманітнили художні ознаки як історичного романтичного оповідання (С. Воробкевич, І. Нечуй-Левицький, Ю. Федькович), так і реалістичного (С. Бердяєв, О. Левицький, О. Стороженко, М. Уманець, І. Франко) [2, с.9–12].

Докорінно змінюється співвідношення “реального – вигаданого”, основною прикметою малої історичної прози стає наявність історії (документ, дослідження), історичних подій та постатей, достовірність викладу матеріалу, неоднакова міра інтерпретації вимислу, домислу. С. Андрусів так класифікує тип вигадки та узагальнення, притаманних творам на історичну тематику: романтичний, конкретно-реалістичний і образно-нарисовий [1, с.98].

Жанрова установка автора “Стрибожої внуки” – написати твір із часів князювання Ярослава Мудрого – визначає й композиційну будову твору. Розпочинається він із панорамної картини життя в столиці Київської Русі. Галерею образів і сюжетних ліній автор поступово розширює та доповнює – з’являється і князь, і митрополит Іларіон, і дочка Ярослава Ганна, і закоханий у неї хлопець, і Гарольд Сміливий, який згодом одружиться на Єлизаветі Ярославні, і франкські послы, котрі приїхали свататися до Ганни, і тривожний Поділ, і суд над торговцями людьми, який справедливо вершить Ярослав Мудрий.

Послідовне розгортання часу і простору в творі, нанизування подій – це ті ознаки, які можна спостерігати в оповіданні Ф. Дудка “Стрибожа внука”: усі сюжетні лінії спрямовані на те, щоб розкрити майбутню місію Ганни, показати й традиції, що вона забере із собою до Європи, той спосіб мислення, світобачення, які є уже сформованими й цінними для майбутнього державного діяча.

В оповіданні “Стрибожа внука” безліч ретардаційних моментів, здебільшого описів (пейзажів, інтер’єрів), які, з одного боку уповільнюють оповідь, а з іншого, допомагають відтворити колорит епохи через деталізацію ознак часу на рівні побуту. Уповільнене розгортання хронотопу націлює на вдумливе читання і пошук сутності твору. В оповіданні відсутня детективна інтрига, слабко виражений зовнішній конфлікт, як-от: викриття митрополитом Іларіоном “гріховної

тайни” Ганни – її зв’язку із боярським сином Славую, “що був довгий час у Царгороді, де вчився у грецьких школах, що покохав князівну, що сьогодні вночі мав викрасти її з великокняжого терему і, за допомогою вірменських купців, утекти з нею до Греції” [5, с.49].

Ф. Дудко поєднує в оповіданні “Стрибожа внука” й романтичний, і конкретно-реалістичний підходи. Водночас його твір не можна віднести до історико-біографічного оповідання – надто розгалужені сюжетні лінії, які об’єднуються підкреслено умовно одним персонажем – митрополитом Іларіоном, який стає безпосереднім учасником усіх подій: і сватання, і візиту послів, і любовних пригод Ганни, і почуттів Гарольда, і бунту на Подолі, і суду Ярослава. До того ж назва оповідання – “Стрибожа внука” – зорієнтовує читача саме на Ярославну, й, що цікаво, не на християнську традицію, а на язичницьку. Стрибог – одне із семи божеств, яким поклонялися давні слов’яни, бог вітру, стрибожі внуки – вислів, який трапляється у “Слові о полку Ігоревім”, є синонімом до слова “вітер”. Отже, стрибожа внука можна трактувати як онука вітру, та, що розносить по світу нову віру, нову культуру, інший спосіб мислення та світосприйняття.

Попри такий смисловий акцент, оповідання Ф. Дудка не можна віднести до тих, що є історико-етнографічними за своїм спрямуванням й покликані відтворювати колорит доби, звичаї та традиції давніх часів. Навіть жанрове визначення автора в цьому випадку не відіграє великої ролі: часи Ярослава тут презентовані через долі окремих часів, а висновки письменника, головна ідея твору, вочевидь, висловлена наприкінці твору: “добро і велич держави вимагають від людей іноді дуже болючих, але конечних жертв” [5, с.88]. Ці слова каже митрополит Іларіон князні Ганні, коли вона від’їжджає із Києва. Символічний і фінал твору: “...за сизою смугою рідного обрїю, за руським крайнебом, таємниче ховалася в далечині чужа, туманна, загадкова безвість” [5, с.88].

Прикметно, що в цьому уривку протиставляються “рідний обрїю, руське крайнебо” та “чужа, туманна, загадкова безвість”. Від’їзд на чужину для Ганни – це свідомий розрив із коханим, батьком, родиною й свідомий розрив із національною традицією, однак це все – заради “добра і величї держави”. Ці символічні деталі, сюжетні особливості твору, особливості розгортання часу й простору націлені на відтворення аксіологічно-дидактичної ідеї служіння інтересам рідного краю, рідної держави. Навіть авантюрно-пригодницька та любовна лінії не затьмарюють цієї ідеї. Отже, оповідання “Стрибожа внука” не можна назвати й авантюрно-пригодницьким, це не популярна інтерпретація долі історичної постаті чи волелюбних ідей, які надихали месників краю, як, наприклад, в А. Кащенко. В оповіданні Ф. Дудка пейзажі, інтер’єри поєднуються із намаганням художньо змодельювати настрої, переживання, психічні реакції героїв, структура цього твору – описово-асоціативна, у

ній сполучаються експресія, дидактична ідея та прагнення автора передати максимально точно історичний колорит.

“Стрибожа внука” має ряд ознак документально-белетристичного оповідання, що у своїй сукупності увиразнюють жанрову природу твору. Це такі ознаки, як відтворення відомостей про життя історичної особи, певний період із її життя, іноді невідомий широкому загалу, не підтверджений документально, що дає змогу автору розширити межу використання художнього вимислу; змалювання індивідуальних рис, удачі, темпераменту, моделювання побутового й суспільного оточення персонажа; виписування історичного фону епохи, розкриття спадкоємності тих ідей, носіями яких були зображувані постаті; відтворення емоційно-психологічної реакції історичної постаті на життєві явища, важливі історичні події, учасником яких вона виступає; на діалектику співвідношення художнього вимислу й домислу впливає особистісний фактор, світобачення, життєвий досвід автора й духовність суспільства (у випадку із Ф. Дудком – це очевидна дидактична настанова твору, пов’язана, крім того, із мотивом відчуження особистості від рідного краю, свого народу та ін.); лаконізм, портретність, моделювання історії в людській долі, реконструкція етапів духовного шляху особистості; внутрішня структура тексту позначена спробою письменника осмислити такі категорії, як добро і зло, злочин і кара, гріх і спокута, вірність і зрада, особистість і маса на прикладі психо-емоційного сприйняття головного героя. Продуктивному урізноманітненню зображально-виражальних планів та ефектів у таких творах сприяють лексичні засоби, у яких виявляється рівень освіченості, інтелекту, особливості характерів персонажів, уміння письменника забарвлювати твір широкими смисловими асоціаціями, семантичними нюансами.

У творчому доробку Ф. Дудка є мала проза інших жанрових різновидів, зокрема, лірико-настроява новела-спогад та авантюрно-пригодницьке оповідання. Такі жанрово-стильові різновиди Є В збірці “Дівчата очайдушних днів”, опублікованій 1948 року в Авгсбурзі. Шість творів (“Над Дніпром”, “Кубанська козачка”, “Кумедна панночка”, “Упир”, “Прожектор”, “Вистріл”) об’єднані спільною темою – доля жінки під час громадянської війни в Україні 1920-х років ХХ століття. Однак жанрово-стильові особливості творів – різні, а отже, різні вони за ідейно-естетичними акцентами.

Серед інших виділяється своєю структурою твір “Над Дніпром”. Це лірико-настроява новела-спогад, де домінують такі ознаки, як стислий обсяг твору, наявність переважно однієї сюжетної лінії, де зовнішній сюжет лаконічний, а внутрішній (видіння героя, алюзії, марення, відчуття, переживання) – розгорнутий; тип письма – лірико-настроявий, звідси й перевага описів у структурі твору; відсутній автор-оповідач, спогад ведеться від імені головного героя; наявність слова-коду, слова-символу,

яким освітлено всі почуття й переживання героя (у новелі “Над Дніпром” Ф. Дудка – це тиша й мовчання). Усе це й визначає ідейно-естетичні та жанрові особливості тексту.

Розпочинається і завершується новела “Над Дніпром” щемно-теплим зізнанням головного героя: “Роки мого життя – як розпатлані хмари в осінньому небі. Біжать у холодну безвість і все далі відносять мене від соняшних днів колишнього пережитого. Не знаю – може тільки через похмурість теперішнього видаються мені дні минулого такими ясними і може там нічого яскравого ніколи й не було. Може. Але я ввесь лину думками до нього і, як мрію, дорогу мрію, ношу в своїй душі бажання пережити один хоч би день із низки колишніх соняшних казок, що променистою ясністю дивляться ззаду на мене. Один хоч би день” [4, с.5] – це на початку тексту. Наприкінці таке ж зізнання: “Може тільки через похмуру безпросвітність теперішнього видаються мені дні колись пережитого такими яскравими й принадними. І може там нічого вартого уваги ніколи й не було. Але мене нестримно тягне в минуле і хочеться пережити з нього один хоч би день” [4, с.5].

Власне, таке ліричне за своєю тональністю обрамлення й визначає структуру твору: лірико-настроява новела-спогад, написана у вигляді монологу. Відповідно до структури спогаду – уривчасті враження, емоції, алюзії, видіння головного героя, який переживає двоїсті почуття: “...жити на своїй прадідівській землі, бачити перед собою вільний простір великої рідної ріки і ховатися від людських очей, сидячи, мов той загнаний борсук, у диких хащах і чорних пущах! А все тільки тому, що ти хочеш бути вірним сином свого закутого в кайдани народу” [4, с.6].

У новелі “Над Дніпром” зовнішній сюжет мінімалізований: герой перебуває в постійному очікуванні-передчутті буремних подій у долі власного народу, власній долі та в передчутті появи нових почуттів. До цих грозових відчуттів додається виразно окреслена зневага до “студента лісової техніки” Семена Дехтеренка, начебто суперника в справах любовних. Однак лісова гущавина ховає самого героя, як ховає від нього істинні причини поведінки людей.

Автор викладає події та їхнє сприйняття у вигляді монологу, що передається через невласне пряме мовлення. У нього вплетені й пейзажні картини, і розмірковування про політичну ситуацію в країні, і любовні переживання; наявна спокійна тональність ще більш посилює відчуття передгроззя, зокрема, появи зрадника. До цього долучається ще одне відчуття, майстерно виписане Ф. Дудком, – відчуття особливої тиші й спокою. Воно є, по-перше, відчуттям “найгіршим”, як каже головний герой, і водночас – найкращим, бо в цій тиші, котра огортає месників, є звуки, що долинали до них вечорами: “...з дому лісного долітали до нас звуки чудової надхненої фортеп’янової музики. Ми завмирили, слухаючи їх. Ми знали, що то грає Маруся – і грає для нас” [4, с.20]. Так у

ліричних тонах відтворено щемливе відчуття близькості із рідною душею, яке за радянської доби буде поступово руйнуватися. Рідною для героя стає й душа Семена Дехтеренка, який допомагає уникнути німецького полону, втекти, врятувати життя.

Описуючи начебто незначний випадок із життя головного героя, автор не називає його імені, що уможливорює відтворити загальні картини пережитого та духовний досвід унікального покоління українців, яке згодом опиниться у вирі національної боротьби. Закцентованим у цій паузі між війнами й сутичками є спільне відчуття тиші і мовчання, що об'єднує всіх персонажів твору: і головного героя, котрий не освідчується Марусі у своїх почуттях, не виказує своєї присутності перед німцями, і Дехтеренка, який не виказує його, і Марусі, що виливає свої почуття у музиці, й музикою таки ж підтримує месників. Та найглибша тиша й мовчання запановує тієї ночі, коли їх переправляють Дніпровими водами: “Тихо хлюпотіло під човном, мерехтіли зірки в скляному дзеркалі Дніпрових вод і сторожка тиша стояла навкруги над широкою гладдю ріки, в якій пропливали невидні нам трупи” [4, с.24]. Власне, тиша є окремим самодостатнім образом, що набуває в новелі кількох семантичних відтінків: тиша-мовчання, тиша-зізнання, тиша-незгода, тиша-опір, тиша-згода, тиша-спокій, тиша-передгроззя. Усі вони нюансуються за допомогою різноманіття відтворених психоемоційних станів головного героя: і мовчання, і зізнання, і незгода, і згода, і спокій, і передгроззя – це все те, що переживає його свідомість і підсвідомість, коли він перебуває в лісі. Тут, на лоні природи, почуття загострюються, стають дуже виразними й гострими. Для цього автор обирає вже випробувану в новелі надзвичайно влучну й доречну форму письма – лірико-настрійний невластивий прямий монолог, у якому буде відсутній погляд письменника, а оповідь буде вестися від імені головного героя. До того ж подана вона у вигляді спогаду – ще на початку твору головний персонаж зауважує на важливості насамперед відчуття, яке він намагається відтворити у своїй пам'яті, саме відчуття, а не події.

Спогадами насичені й події, описані в новелі “Кумедна панночка” – творі, присвяченому початку подій громадянської війни. У сконденсованому вигляді Ф. Дудко подає ті випадки із життя головного героя Карбовського, які вплинули на його психоемоційне життя, визначили життєву долю. Усі авантюрно-пригодницькі події твору об'єднані річкою, пароплавом, човном, пригодами, що пов'язані з цими образами. Річка – як мінливе життя, у якому немає місця нічому певному й усталеному. Річка несе героя навіть життя, і він опиняється іноді в несподіваних для себе місцях, наприклад, серед повстанців. Та спершу його чекає зустріч із кумедною і милою панночкою Зіночкою – “це радість соняшна, це велике блакитне щастя!” [4, с.49].

Новелу написано уривчастими незакінченими реченнями – окличними, розповідними, питальними. Події передаються стисло й лаконічно: суспільно-політичне життя, заручниками якого є герої, проходить у творі як фон, уся увага зосереджена на описі почуттів Карбовського; більше того, його відчуття – це уривчастий монолог-сповідь, який автор часом подає як реальні події, а часом як спогад, постійно зміщуючи погляди оповіді. Так, скажімо, другий розділ твору починається словами: “Пригадалося. Як сон. Давній, забутий сон...” [4, с.57]. Ще більш дивними, майже, як у химерному сні, виявляються події громадянської війни – серед повстанців Карбовський зустрічає Зіночку, отманку Орлицю: “І дивно йому... І якийсь солодкий сон йому ввижається...” [4, с.74]. На цій світлій ноті Ф. Дудко завершує свою оповідь, і відкритий фінал захитує упевненість читача в реальності картини, яку перед ним розгорнув автор, а змушує піддати сумніву, що це й справді його життя. Відчуття химерності й несправжності подій, учасником яких є Карбовський, упродовж твору неоднакове: на початку – це щасливе марення і передчуття закоханості, а згодом – і кохання, яке з’єднує його із Зіночкою, але чим далі, тим більше ця химерність набуває темних, сірих відтінків, грозових, таємничих і суворих (до речі, на початку твору всі описані події відбуваються удень, а наприкінці – уночі). Тому відчуття солодкого сну оманливе: сувора правда буднів свідчить, що герої опинилися в самому вирі революційних подій, і річка, тихі води якої несуть їх на пароплаві, може розкидати їх по різних берегах.

Наскрізно ліризовані новели та оповідання Ф. Дудка відкривають перед читачем світ емоційного схвильованої сповіді письменника, чий духовний досвід формувался в часи історичних випробувань нації, які особливо гостро переживали українські письменники в екзилі. Подальші перспективи дослідження творчості Ф. Дудка автор статті пов’язує з можливістю розширення літературного контексту через пошуки відповідних жанрово-стильових аналогій у “материковій” літературі.

Спостереження над новелістичним дискурсом Ф. Дудка з позиції виявів історичної свідомості автора дають змогу виявити ряд закономірностей у творенні історичного портрета нації. Так новела “Кумедна панночка” лірико-настроєва, як і новела “Над Дніпром”, однак роль спогаду тут мінімізована, його заступає образ сну – химерного, мінливого, він зміщує пласти реальності, зосереджуючи увагу героя на відчуттях, а не на подіях. За зовнішньою сюжетною лінією спостерігає читач, який, проте, мандрує не стільки лабіринтами подій і випадків, скільки нетрями спогадів про ці випадки та відчуття-навіювання. Це контрастує із можливими горизонтами очікування читача, образ якого з позиції рецептивної естетики сформований на основі досвіду пережитих ним буремних та трагічних подій. Такий читач запрограмований на очікування складної долі, яка, очевидно, чекає героїв.

Натомість новаторською стилетворчою домінантою історичного оповідання Ф. Дудка “Стрибожа внука” можна вважати *переходи від локального історизму до макроісторичних масштабів*, коли особистість української історії, наприклад, князь Ярослав Мудрий, княжна Ганна, принц Гарольд, митрополит Іларіон сприймається одночасно і як історичний персонаж, і як жива людина. Водночас ряд героїв набувають тих стійких типологічних ознак, що виводять їх на рівень вічних образів, знакових для української історії (як образ Ярослава Мудрого).

Конкретно локальні та панорамні історичні події, багатоплановість художньої інформації та експресивності передано за допомогою символічної назви твору – “Стрибожа внука”. Деталізуючи жанрову характеристику цього твору Ф. Дудка й зауважуючи його історичну домінанту, розглядаємо його як документально-белетристичне оповідання, де факти, покладені в основу твору, переосмислено автором у контексті асоціативно-дидактичних ідей.

Деталізація історичної конкретики в реалістичних картинах, подекуди навіть нарисовий стиль (зокрема, Ф. Дудко доповнює свої тексти докладними примітками, детально прописує одяг героїв, побут тощо), збагатилися ширшим використанням художніх форм, більшою увагою до моральної сутності людини, а звідси – виваженим підходом до групування персонажів, який би дозволяв акцентувати увагу на ціннісних характеристиках кожного з героїв, розгалуженою системою сюжетних ліній та колізій, емоційною наснаженістю, нюансуванням суб’єктивного сприйняття факту.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. Монографія / С. Андрусів. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Тернопіль: Джура, 2000. – 340 с.
2. Бабенко І. Жанрова диференціація і поетика українського історичного оповідання ХІХ – початку ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: – 10.01.01. Дніпр. нац. ун-т, – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с.
3. Білецький О. І. Зібрання праць: У 5-ти т. Т. 2: Українська література ХІХ – поч. ХХ ст./ О. І. Білецький. – К.: Наукова думка, 1965. – 671 с.
4. Дудко Ф. Дівчата очайдушних днів / Ф. Дудко. – Авгсбург, 1948. – 133 с.
5. Дудко Ф. Отаман Крук / Ф. Дудко. – Авгсбург, 1948. – 76 с.
6. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.1. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 608 с. (Енциклопедія ерудита).
7. Павленко Г. Становлення історичної белетристики в давній українській літературі. – К.: Наукова думка, 1984. – 186 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Бурлакова Ірина Вікторівна – кандидат філологічних наук, докторант кафедри новітньої української літератури Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: поетика прози письменників МУРу.